

Ilgalaikių institucinių mokslinių tyrimų ir eksperimentinės (socialinės, kultūrinės) plėtros programų metinių ataskaitų pateikimo ir vertinimo tvarkos aprašo priedas

(Ilgalaikės institucinių mokslinių tyrimų ir eksperimentinės (socialinės, kultūrinės) plėtros programos vykdymo metinės ataskaitos pavyzdinė forma)

ILGALAIKĖS INSTITUCINĖS MOKSLINIŲ TYRIMŲ IR EKSPERIMENTINĖS (SOCIALINĖS, KULTŪRINĖS) PLĖTROS PROGRAMOS METINĖ ATASKAITA

Gauta Lietuvos mokslo taryboje

(Data – pildo Taryba)

Ataskaitos registracijos Nr.

(Pildo Taryba)

1. DUOMENYS APIE PROGRAMĄ

Programos pavadinimas	<i>Visuomenės struktūros, socialinė sąveika ir jos poveikis valstybės raidai (Naujieji laikai)</i>
Mokslo ir studijų institucija (programos vykdytoja)	Lietuvos istorijos institutas, Kražių g. 5, LT-01108, (85) 261 44 3, sekretoriatas@istorija.lt , 111955361
Programos trukmė	2012–2016 m.
Laikotarpis, už kurį teikiama ataskaita	2012 m.
Programai skirti norminiai etatai	6,37

2. PROGRAMOS VYKDYTOJAI

Eil. Nr.	Mokslo laipsnis	Vardas, pavardė	Pareigos
Programos vadovas			
1.	Habil.dr.	Tamara Bairašauskaitė	Vyriausioji m. d. (0,75 et.)
Kiti programos vykdytojai			
2.	Dr.	Reda Griškaitė	Vyresnioji m. d. (0,5 et.)
3.	Dr.	Olga Mastianica	Jaunesnioji m. d. (0,5 et.)
4.	Habil. dr.	Aldona Prašmantaitė	Vyresnioji m. d. (1,0 et.)
5.	Dr.	Jolita Sarcevičienė	Mokslo darbuotoja (1,0 et.)
6.	Dr.	Gintautas Sliesoriūnas	Mokslo darbuotojas (0,5 et.)
7.	Dr.	Darius Vilimas	Mokslo darbuotojas (1,0 et.)
8.	Dr.	Vilma Žaltauskaitė	Mokslo darbuotoja (0,5 et.)

3. ATLIKTI DARBAI IR PROGRAMOS REZULTATAI

2012 m. programos tikslą tirti Lietuvos visuomenės socialinę struktūrą, jos daugialypę įvairovę ir kaitą „ilgajame laike“, kuris apima didžiąją dalį naujųjų laikų (XVI a.–XX a. pr.), įgyvendino

8 mokslininkai. Programos uždaviniai vykdyti chronologiniais ir teminiais blokais. Pirmaisiais mokslinių tyrimų metais programos vykdytojų dėmesys buvo sutelktas į istoriografiją, šaltinių paiešką, medžiagos rinkimą, jos analizę ir pirmųjų rezultatų pateikimą straipsniuose bei konferencijų pranešimuose.

D. Vilimas (1,0 etatas) tyrė LDK bajorus paviatų žemės teismuose XVI a. II pusėje (1566–1600 m.), dirbo su LDK paviatų žemės teismų knygomis Vilniaus (VU bibliotekos Rankraščių skyrius) ir Minsko (Baltarusijos nacionalinis istorijos archyvas) archyvuose bei bibliotekose. Darbą Minsko archyvuose ir bibliotekose tyrėjas organizavo pats, laimėjęs Švietimo mainų ir plėtos fondo konkursą vieno mėnesio stažuotei. Nustatytas knygas tyrėjas susistemino pagal chronologiją geografiją. Tyrimas parodė, kad žemės teismų knygų yra išlikę daugiau, nei buvo manyta (124 knygos), nes iki šiol nėra gerai sutvarkyti VUB Rankraščių skyriuje saugomų knygų aprašai. Remiantis sukaupta medžiaga buvo parašyti ir įteikti spaudai trys planuoti straipsniai:

1. Bajorai Upytės pavieto teisme pagal žemes teismo knygas (paskutinysis XVI a. dešimtmetis), *Lituanistica*, 2013;
2. Žemaičių bajorai žemės teisme XVI a. pabaigoje (trumpa buvusių ir esamų Žemaitijos žemės teismo knygų apžvalga), *Lituanistica*, 2013;
3. Bajorai LDK paviatų žemės teismuose (žemės teismo knygų, išlikusių Baltarusijos NIA Minske, apžvalga iki 1600 m.), *Lietuvos istorijos metraštis*, 2012/1, Vilnius, 2013.

Programos tema parašytas ir paskelbtas ilgalaikėje programoje neplanuotas straipsnis.

J. Sarcevičienė (1,0 etatas) tyrė Lietuvos valstiečių šeimos struktūrą XVIII a., nagrinėjo naujausią anglų, lenkų, prancūzų ir rusų istoriografiją, istorinės demografijos tyrimų metodologiją. Taip buvo kaupiama medžiaga lyginamiesiems valstiečių šeimos struktūros tyrimams. Tyrėja rinko ir analizavo pagrindinius istorinės demografijos šaltinius: XVIII a. bažnyčių metrikų knygas, dvarų inventorius, gyventojų surašymus. Ištirtų šaltinių informacija kaupiama darbinėje duomenų bazėje naudojant SPSS programą. Parašyti planuoti du straipsniai, vienas jų yra paskelbtas, kitas rengiamas spaudai:

4. “Krikštas – tai ne gimimas, o laidotuvės – tai ne mirtis”: bažnyčių metrikų knygos kaip valstiečių šeimos struktūros šaltinis, *Ministri historiae. Pagalbiniai istorijos mokslai Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės tyrimuose*. Mokslinių straipsnių rinkinys, skirtas dr. E. Rimšos 65-mečiui. Vilnius: LII, 2013.

T. Bairašauskaitė (0,75 etato) tyrė Vilniaus ir Kauno gubernijų bajorų žemvaldžių grupės transformacijas XIX a. antrojoje pusėje – XX a. pradžioje, nagrinėjo istoriografiją, Lietuvos valstybės istorijos archyve, Nacionalinės bibliotekos Varšuvoje Rankraščių skyriuje rinko medžiagą, kuri leido analizuoti imperijos politiką Vakarų gubernijose ir jos įtaką bajorų žemėvaldos ir bajorų grupės sudėties kaitai. Imperijos politika bajorijos atžvilgiu per visą tyrinėjamą laikotarpį pastebimai kito, todėl tyrimo rezultatai buvo paskelbti ne viename, kaip planuota, bet dviejuose straipsniuose. Viename nagrinėta, kaip bajorų žemėvaldą 1863–1873 m. veikė dvarų sekvestravimas, konfiskavimas ir žemėvaldos apribojimai. Kitame analizuota imperijos agrarinė politika 8 deš. – 1905 m. ir pokyčiai žemėvaldoje atsižvelgiant į socialinį ir tautinį veiksnius. Dar vienas planuotas straipsnis įteiktas spaudai:

5. Bajorų žemvaldžių sudėtis Kauno ir Vilniaus gubernijose XIX a. antrojoje pusėje. *Lituanistica*, 2013.

A. Prašmantaitė (1,0 etatas) tyrė Lietuvos Romos katalikų aukštųjų dvasininkų socialinę struktūrą, socialinius ir sociokultūrinius ryšius Žemaičių (Telšių) ir Vilniaus vyskupijose. Daugiausiai dirbo Vilniaus archyvuose ir bibliotekose su masinio pobūdžio šaltiniais, reikalingais tirti aukštųjų dvasininkų struktūrą ir Vilniaus vyskupijos kapitulų narių sąrašui, kuris turi būti parengtas baigiantis programos vykdymo laikui. Tokie masiniai šaltiniai yra dvasininkų tarnybos lapai, saugomi tiek Lietuvos archyvuose, tiek Rusijos valstybiniame

istorijos archyve Sankt Peterburge. Pastarajame mokslininkė buvo atlikusi preliminarinį tarnybos lapų tyrimą, vykdydama kitus projektus, todėl šis įdirbis pravertė rengiant planuotą straipsnį apie šaltinius, atspindinčius aukštųjų dvasininkų socialinės sudėties pokyčius. Taip pat rinko medžiaga apie Vilniaus vyskupijos sufraganus, atliko Trakų, Bresto ir Kuršo XIX a. pirmosios pusės šios aukštųjų dvasininkų grupės prozopografinį tyrimą. Parašė ir rengia spaudai du planuotus straipsnius:

6. Archyviniai šaltiniai XIX a. Lietuvos Romos katalikų dvasininkijos socialinės raidos tyrimams: tarnybos lapai,
7. Vilniaus vyskupijos sufraganijos XIX a.: raidos bruožai ir sufraganų, kaip funkcinės aukštosios dvasininkijos grupės, charakteristikos metmenys.

Dirbant su Vilniaus vyskupijos kapitulų narių sąrašu buvo: 1) sudarytas biografijos duomenų klausimynas; 2) nustatytos pagrindinės pirminių šaltinių, kuriuos būtina peržiūrėti, grupės, 3) išsiaiškintos ir kauptos biografiniuose žinyuose bei enciklopedijoje publikuotos biogramos; 4) sudarytas preliminarinis sąrašas pagal vyskupijos leistus liturginius kalendorius.

V. Žaltauskaitė (0,5 etato) tyrė Žemaičių (Telšių) ir Vilniaus vyskupijų žemesnių Romos katalikų dvasininkų socialinę grupę, rinko medžiagą Lietuvos valstybės istorijos archyve, Kauno arkivyskupijos kurijos archyve, LMAVB Rankraščių skyriuje ir VUB Rankraščių skyriuje. Pagrindinį dėmesį skyrė pasaulietinių bendrojo lavinimo dalykų rusų kalba dėstymui Romos katalikų dvasinėse seminarijose XIX a. antrojoje pusėje ir jų įtakai būsimųjų dvasininkų sociokultūrinei elgsenai. Buvo parašytas planuotas straipsnis ir įteiktas spaudai:

8. „Tėvynės istorijos ir kitų pasaulietinių dalykų mokymas dvasininkų rengimo įstaigose po 1863 m. sukilimo – XX a. pradžioje, *Archivum Lithuanicum*, 15, 2013.

2012 m. nauja surinkta medžiaga buvo pildomas neskelbto straipsnio tyrinėjama tema rankraštis. Pataisytas ir papildytas tekstas yra paskelbtas.

O. Mastianica (0,5 etato) tyrė modernėjančios visuomenės profesionalėjimo problemą XIX a. pab.–XX a. pr. Lietuvos istoriografijai ši problematika yra visiškai nauja, todėl pirmiausia buvo orientuojamasi į Vakarų Europos istoriografinės patirties, metodologijos ir šaltinių analizę. Buvo parašytas planuotas straipsnis, kuris yra rengiamas spaudai (bus teikiamas į recenzuojamą mokslo leidinį *Istorija*):

9. XIX amžiaus visuomenės profesionalėjimo ir socialinės sąveikos problemos vakarų Europos istoriografijoje: metodologija ir tyrimų kryptys.

Du tyrėjai (R. Griškaitė ir G. Sliesoriūnas) 2012 m. turėjo baigti vykdyti kitus stambius projektus, todėl 2012 m. jie planavo tik parengiamuosius darbus.

G. Sliesoriūnas (0,5 etato), tyrinėjantis elitinės LDK bajorų grupės (didikų) saviorganizaciją XVII a. pab. – XVIII a. pradžioje), LMAVB Rankraščių skyriuje, VUB Rankraščių skyriuje ir Lenkijos Vyriausiam senųjų aktų archyve (AGAD) rinko istorinę medžiagą. Surinko vertingos korespondencijos, daug seimelių nutarimų bei medžiagos apie LDK generalinės (Valkininkų) konfederacijos veiklą 1700-1702 m.

R. Griškaitė (0,5 etato), tyrinėjanti bajorų sociokultūrinę transformaciją į „provincijos intelektualų“ grupę (XIX a. I pusė) kaip inteligentijos formavimosi prielaidą, daugiausiai dėmesio skyrė naujausios tyrimo problemos literatūros analizei ir archyvinės medžiagos kaupimui LMAVB Rankraščių skyriuje, VUB Rankraščių skyriuje, LVIA ir LNB Rankraščių skyriuje. Buvo aptiktos ir suregistruotos vietos, pirmiausia – dvarai, paženklininti jų savininkų kūrybinių aspiracijų. Per pirmuosius tyrimo metus pavyko lokalizuoti 25 tokius pagrindinius mokslo pasauliui mažai žinomų „provincijos intelektualų“ veiklos centrus ir taškus. Daug dėmesio kreipta ir į tokius rečiau naudojamus šaltinius, kaip literatūriniai konspektai, pastabos

apie filosofiją, religiją, geografiją, tai pat albumistikos pavyzdžius. Istorinio tyrimo šaltiniu tapo ir dailės bei muzikinė kūryba. Kaip visai atskiras šaltinis naudota ir to meto periodika bei grožinė literatūra – apie kūrėjų intencijas daug nuorodų davė įvedamieji kūrinių tekstai bei redaktorių prierašai.

4. PUBLIKUOTI MOKSLINIŲ TYRIMŲ REZULTATAI

1. Bairašauskaitė, T. Bajorų žemėvaldos slinkty s XIX a. antrojoje pusėje: dvarų sekvestravimas ir konfiskavimas, rusų dvarininkų grupės susidarymas (Kauno ir Vilniaus gubernijos, 1863–1873 m.), *Lituanistica*, 2012, T. 58. Nr. 2 (88), p. 103–122. ISSN 0235–716X www.lmaleidykla.lt/ojs/index.php/lituanistica
2. Bairašauskaitė, T. Bajorų žemėvalda XIX a. 8-ajame dešimtmetyje – 1905 m.: Kauno ir Vilniaus gubernijos, *Lituanistica*, 2012, T. 58. Nr. 3 (89), p. 227–247. ISSN 0235–716X www.lmaleidykla.lt/ojs/index.php/lituanistica
3. Sarcevičienė, J. Valstiečių šeimos struktūra Europos istoriografijoje: tendencijos, tyrimai, perspektyvos, *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės istorijos kraštovaizdis*, Mokslinių straipsnių rinkinys, skirtas prof. J. Kiaupienės 65-ečiui. Vilnius: LII leidykla: 2012, p. 685–717. ISBN 978-9955-847-59-5
4. Vilimas, D. Teisminės kultūros atspindžiai Kauno pavieto žemės teismuose XVI a. devintajame dešimtmetyje. *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės istorijos kraštovaizdis*. Mokslinių straipsnių rinkinys, skirtas prof. J. Kiaupienės 65-ečiui. Vilnius: LII leidykla, 2012. p.503–524. ISBN 978-9955-847-59-5.
5. Жалтаускайте, В. Имперская власть и Римско-католические духовные семинарии после 1863 г., *Ab Imperio*, 4, 2012, с. 157–180, ISSN 2166-4072.

5. REZULTATŲ SKLAIDA

Programos vykdytojai tyrimų rezultatus viešino konferencijose ir viešose paskaitose:

R. Griškaitė, kasmetinė populiarinimo konferencija *Stanislovo Moravskio skaitymai*. Pranešimas *Stanislovo Moravskio kūrybos sklaida: minint dešimtąsias Jundeliškių skaitymų metines* (konferencijos organizatoriai: Lietuvos istorijos institutas, Birštono savivaldybė, Birštono viešoji biblioteka, laikraščio *Gyvenimas* redakcija, Nemuno kilpų regioninio parko direkcija), Nemajūnai, 2012 m. liepos 21 d., 3 pranešėjai.

G. Sliesoriūnas, tarptautinė mokslinėje konferencija *Lietuva – Lenkija – Švedija : Europos dinastinės jungtys ir istoriniai kultūriniai ryšiai*. Pranešimas *Augusto Stipriojo elekcija ir Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė*, (organizatoriai: Nacionalinis muziejus Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valdovų rūmai; Lietuvos istorijos institutas; Vilniaus universitetas), Vilnius, 2012 m. spalio 4 – 5 d., 21 pranešėjas iš 6 valstybių.

http://www.valdovurumai.lt/lankytojams/renginiai/tarptautine-moksline-konferencija-lietuva-lenkija-svedija-europos-dinastines-jungtys-ir-istoriniai-kulturiniai-ryšiai#.UO_WmKxlgHM

V. Žaltauskaitė, seminaras *Literatūros salos VII*. Pranešimas *Akademinė XIX a. pabaigos – XX a. pradžios kasdienybė (Imperatoriškoji Romos katalikų dvasinė akademija Sankt Peterburge)*, (organizavo Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas), Jurbarko raj., Seredžiaus sen., 2012 m.

liepos 25–27 d., 22 pranešimai.

V. Žaltauskaitė, seminaras *Užuovėjos*. Pranešimas *Lietuvių kalba Romos katalikų dvasininko kasdienybėje XIX a. pabaigoje – XX a. pradžioje*, (organizavo Lietuvių kalbos institutas), Nida, 2012 m. rugsėjo 13–16 d., 19 pranešimų. Pranešimo tezės paskelbtos: *Užuovėjos: apie kalbą ir kitas baines. Pranešimų tezės, 2012 m. rugsėjo 13–16 d., Nida, Vilnius, 2012, p. 13–14.*

V. Žaltauskaitė, tarptautinė mokslinė konferencija *Maironis ir jo epocha*, skirta 1500osioms Maironio metinėms. Pranešimas *Maculewiczius. Maironis. Mačiulis. Socialinis Romos katalikų dvasininko portretas XIX a. pab. – XX a. pr. Lietuvoje*, (organizavo Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas ir VDU Lietuvių literatūros katedra), Vilnius-Kaunas, 2012 m. lapkričio 15–16 d., 42 pranešimai. Pranešimo tezės paskelbtos: *Maironis ir jo epocha. Pranešimų anotacijos ir tezės, 2012 m. lapkričio 15–16 d. Vilnius–Kaunas, 2012, p. 37.*

6. PASTABOS APIE PROGRAMOS VYKDYMO EIGĄ

2012 m. patirtis rodo, kad visi programos vykdytojai laikėsi pirminio plano ir jį įvykdė. Tačiau jau šiandien yra akivaizdu, kad susiduriama su trimis pagrindinėmis problemomis, kurios verčia galvoti apie galimą kasmetinių planų korekciją:

1. Darbas su archyviniais šaltiniais. Iš anksto buvo žinoma, kad tyrimams reikalingi šaltiniai yra išsklaidyti. Tyrėjai negali apsiriboti tik Vilniaus archyvų saugykloomis ir bibliotekų rankraštiniais. XVI – XIX a. šaltiniai yra Lenkijoje ir Baltarusijoje. XIX a. istorijos tyrimams ypač svarbūs yra Rusijos valstybinio istorijos archyvo Sankt Peterburge dokumentai. Taip pat būtina praplėsti dokumentų saugyklų geografiją Lietuvoje ir rinkti medžiagą Kauno apskrities archyve, Šiaulių „Aušros“ muziejuje, Žemaičių „Alkos“ muziejuje ir pan.
Lietuvos istorijos instituto ekvivalentinių mainai su Lenkijos ar Baltarusijos mokslo institucijomis programos tyrėjų poreikio nepadengia. 2012 m. tik vienas tyrėjas D. Vilimas pasinaudojo stažuotės pagal ŠMPF konkursą galimybėmis. Tačiau konkursų mokslinėms išvykoms skelbimas nesutampa su planavimo laiku, be to, tyrėjas nėra tikras, ar laimės konkursą. Kiti programos dalyviai (dauguma jų 2012 m. vykdė ir LMT finansuojamus projektus) turėjo galimybę tik susipažinti su ilgalaikiai programai reikalinga medžiaga, vykdamy į kitų šalių archyvus pagal kitus vykdomus projektus. Taip organizuotas darbas iš esmės nėra efektyvus.
Praktiškai nėra galimybių dirbti ne Vilniaus dokumentų saugyklose.
2. Dėl minėtų priežasčių planuojant kitų metų tyrimus gali tekti koreguoti tyrimų etapus, apkeisti vietomis planuotus parengti straipsnius, koreguoti jų temas, pavadinimus ir apimtis, įtraukti į planus temas, kurios atsirastų tyrimo eigoje, aišku, nekeičiant programos tikslo, uždavinių ir numatytojo publikacijų skaičiaus.
3. 2012 m. visi programos vykdytojai dalyvavo LMT finansuojamuose ir kituose projektuose. Panašu, jie ir toliau dalyvaus LMT skelbiamuose konkursuose, tarptautiniuose tyrimų projektuose. Rengiant ilgalaikę programą į šiuos veiksmus buvo atsižvelgta. Tai buvo galima padaryti tik iš dalies. 2012 m. darbai buvo planuojami konkrečiai žinant dalyvavimo kitose programose terminus ir apimtis. Tačiau jau 2012 m. įvyko pokyčiai. Programos vykdytoja O. Mastianica nuo 2012 m. kovo mėn. yra postdoktorantūros studijose, dvejus metus ji programoje užims ne 1,0, kaip buvo planuota, bet 0,5 etato. Todėl pageidautina, kad būtų aiškiai apibrėžtos galimybės koreguoti ilgalaikės programos dalyvių darbų apimtis atsižvelgiant į konkrečią situaciją. Taip pat numatyti galimybes į programą įtraukti naujus tyrėjus su naujomis užduotimis.

Programą vykdančios institucijos vadovas

(parašas)

Rimantas Miknys
(vardas, pavardė)